

да превратится в придаток узкоспециализированной голштинской породы и утратит свои оригинальные качества.

Автоматически это произойдет и в товарной части украинской чёрно-пёстрой молочной породы.

УДК 636.2.034.06.082

Ю. П. ПОЛУПАН, Н. Л. РЕЗНИКОВА, М. С. ГАВРИЛЕНКО,
Т. П. КОВАЛЬ, Н. Л. ПОЛУПАН, А. О. ПОЖИЛОВ
Институт розведення і генетики тварин НААН України

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОРІДНОГО УДОСКОНАЛЕННЯ ЧЕРВОНОЇ МОЛОЧНОЇ ХУДОБИ

Серед молочних і молочно-м'ясних порід, що розводяться в Україні, значна частка за поголів'ям і ареалом припадає на червону молочну худобу. З огляду на зазначене, вбачається за доцільне узагальнити підсумки та визначити перспективи подальшого її порідного удосконалення і генетичного поліпшення. Наразі червона молочна худоба в Україні репрезентована тваринами української червоної молочної, англєрської, червоної степової та червоної польської порід.

У минулому столітті найбільшого поширення у степовій зоні (південний та східний регіони) набула червона степова порода, яка є однією з давніх вітчизняних порід великої рогатої худоби. Вона створена ще у першій половині ХІХ ст. методом народної селекції в екстремальних умовах континентального посушливого спекотного клімату степової зони України. Її еволюція нараховує понад два століття. Батьківщиною червоної степової породи вважається район річки Молочної (Запорізька область). Назву «червона степова» вона дістала 1939 р. За даними порідного обліку на 1.01.1974, у колишньому СРСР налічувалось 12148000 гол. худоби червоної степової породи, у тому числі 5412000 гол. (39,6 % до загального поголів'я великої рогатої худоби) – в Україні.

До 1963 р. червону степову породу покращували переважно методом чистопорідного розведення. Пізніше почали широко використовувати англєрську і червону датську породи для схрещування з самками червоної степової з метою одержання тварин молочного типу, які

б мали міцну конституцію червоної степової худоби, високу жирно-молочність і придатність до машинного доїння поліпшувальних порід. Масового характеру таке схрещування у південному регіоні України набуло наприкінці 70-х років двадцятого століття. Використання англєрських і червоних датських бугаїв здійснювалось як у племінних, так і у товарних господарствах за схемою відтворного схрещування.

Масова «англєризація» червоної степової худоби не дала очікуваних результатів підвищення молочної продуктивності у помісних тварин. У дослідях було одержано незначне збільшення молочної продуктивності таких тварин, яке в першу чергу залежало не від генетичного потенціалу англєрської породи, а від якості бугаїв-плідників. У зв'язку з цим наприкінці 70-х років почали пошук більш високих темпів поліпшення продуктивних і технологічних якостей червоної степової худоби. У схрещуванні почали використовувати голштинську породу.

Інтенсивну селекційну роботу зі створення голштинізованого типу розпочато у другій половині 80-х років минулого століття зі створенням відповідної лабораторії в Інституті розведення і генетики тварин. Наприкінці 1998 р. завершено виведення і апробовано жирномолочний (ЖЧМ) і голштинізований (ГЧМ) внутріпорідні типи української червоної молочної породи.

З апробацією зазначених внутріпорідних типів була задекларована найближча перспектива їхньої консолідації у єдину, генеалогічно та фенотипно структуровану українську червону молочну породу, яка й надалі мала займати провідне за чисельністю поголів'я місце у структурі молочного скотарства південного та східного регіонів України. Недостатня конкурентоспроможність і усвідомлення потреби збереження цінних генів адаптації зумовлюють постановку питання про необхідність збереження генофонду червоної степової породи.

Виведення української червоної молочної породи завершено 2003, наприкінці 2004 апробовано, а 24 серпня 2005 р. затверджено як нове селекційне досягнення. Українська червона молочна порода худоби є перспективною і конкурентоспроможною, позаяк істотно підвищує ефективність використання корів порівняно з вихідною поліпшуваною червоною степовою породою. Подальше селекційне удосконалення української червоної молочної породи здійснюється за розробленою під керівництвом відповідної лабораторії Інституту розведення і генетики тварин УААН (за загальною редакцією Ю.П. Полупана і В.П. Бурката, К., 2004) програмою.

© Ю. П. Полупан, Н. Л. Резникова,
М. С. Гавриленко, Т. П. Коваль,
Н. Л. Полупан, А. О. Пожилов, 2010

Розведення і генетика тварин. 2010. № 44

До маточного поголів'я жирномолочного типу рекомендується підбирати бугаїв-поліпшувачів цього самого типу (внутріпорідне розведення у межах жирномолочного типу) або плідників поліпшувальних – англєрської та червоної датської порід. На частині поголів'я жирномолочного типу за кращих умов вирощування і годівлі тварин може застосовуватись підбір плідників більш продуктивного і перспективнішого голштинізованого типу та чистопорідних бугаїв поліпшувальної голштинської породи червоно-рябої масті за апробованою схемою відтворного схрещування.

До маточного поголів'я голштинізованого типу рекомендується підбирати бугаїв переважно цього самого типу (внутріпорідне розведення у межах голштинізованого типу). Серед інших варіантів умовна кровність за голштинською породою 75–87,5 % є більш бажаною, аніж різні варіанти до 50 %. У разі потреби для підвищення умовної кровності за поліпшувальною породою до бажаного (рекомендованого) рівня доцільно використовувати чистопорідних плідників голштинської породи. За створення оптимальних умов вирощування і годівлі худоби можливе подальше підвищення умовної кровності тварин голштинізованого типу за поліпшувальною породою. Використання ж плідників жирномолочного типу і вихідних червоної степової, англєрської та червоної датської порід для зворотного схрещування з маточним поголів'ям голштинізованого типу є вкрай неефективним і категорично недоцільним (Ю. П. Полупан та ін., 2007).

Реалізація пропонованих методів і параметрів селекції за окремими групами (категоріями) племінних тварин має забезпечити максимальний генетичний прогрес породи. Проте, перші роки впровадження розробленої програми селекції виявили низку проблем, без вирішення яких подальший селекційний прогрес породи приречений на помітне гальмування за зниження її конкурентоспроможності.

Насамперед це стосується загальнопорідної системи селекції бугаїв у частині добору ремонтних бугаїв, постановки та здійснення випробування за потомством. Більшість племпідприємств поступово втрачають своє пряме призначення, перетворюються на спермобанки з реалізації генетичного матеріалу з інших племпідприємств, навіть країн. Такий шлях є безперспективним і загрожує руйнуванням системи селекції плідників і втратою конкурентоспроможності новоствореної української червоної молочної породи та унеможливує повноцінне збереження генофонду червоної степової породи.

Іншою проблемою для реалізації програми селекції є скорочення поголів'я підконтрольних корів (і не лише червоної молочної худоби). Оскільки останні десятиліття в Україні загальний порідний облік не проводиться, єдиним певною мірою достовірним джерелом для оцінки тенденцій і динаміки поголів'я та продуктивності молочної худоби різних порід є державний племінний реєстр атестованих племінних господарств. Аналіз його матеріалів (табл. 1, 2) засвідчує зростання поголів'я племінних (підконтрольних) корів усіх молочних і молочно-м'ясних порід з 2002 по 2006 р. на 35,1 % за подальшого його скорочення до 2010 р. на 3,1 %. Разом з тим, за групою червоних порід поголів'я племінних корів більш істотно зросло на 78,3 % до 2006 р. і зменшилось на 24,4 % до 2010 р. (табл. 1).

1. Динаміка племінного (підконтрольного) поголів'я молочної худоби

| Групи за породами | Поголів'я молочної худоби за роками (на 1.01) | | | | | |
|---------------------------------|---|---------------|--------|---------------|--------|---------------|
| | 2002 | | 2006 | | 2010 | |
| | усього | у т. ч. корів | усього | у т. ч. корів | усього | у т. ч. корів |
| Усі молочні і молочно-м'ясні | 390686 | 119978 | 480321 | 162148 | 411568 | 157117 |
| У т. ч.: червоні породи (разом) | 33947 | 12345 | 58996 | 22005 | 41689 | 16639 |
| червона степова | 32726 | 12115 | 22768 | 8786 | 10096 | 3995 |
| англєрська | 950 | 376 | 558 | 268 | 969 | 324 |
| червона польська | 1221 | 230 | 2094 | 645 | 1580 | 573 |
| українська | | | | | | |
| червона молочна | – | – | 34134 | 12574 | 30013 | 12071 |

2. Динаміка молочної продуктивності племінних корів

| Групи за породами | Середній надій (кг, за річним звітом) на корову за рік | | | | | |
|---------------------------------|--|--------------------|--------|--------------------|--------|--------------------|
| | 2001 | | 2005 | | 2009 | |
| | усього | у т. ч. племзаводи | усього | у т. ч. племзаводи | усього | у т. ч. племзаводи |
| Усі молочні і молочно-м'ясні | 4064 | 4944 | 4622 | 5447 | 5157 | 5584 |
| У т. ч.: червоні породи (разом) | 3484 | 4086 | 4028 | 4523 | 4323 | 4675 |
| червона степова | 3493 | 4086 | 3581 | 3536 | 3623 | 3701 |
| англєрська | 3516 | 3101 | 4271 | 5466 | 4050 | 3954 |
| червона польська | 3034 | – | 3002 | – | 3267 | – |
| українська | | | | | | |
| червона молочна | – | – | 4394 | 4815 | 4605 | 4857 |

Істотне зниження поголів'я племінних корів червоної степової породи з 2002 по 2006 р. логічно зумовлено окремим порідним об-

ліком корів новоствореної української червоної молочної породи після її затвердження 2005 р. Подальше зменшення поголів'я корів червоної степової породи (на 55,5 %) до 2010 р. зумовлено найперше об'єктивними процесами розширеного відтворення більш продуктивної та конкурентоспроможної української червоної молочної породи. Це ще раз підтверджує беззаперечну потребу державної фінансової підтримки збереження генофонду червоної степової породи, насамперед як носія унікальних генних комплексів адаптації до спекотного, посушливого клімату степової зони України.

Частка групи червоних серед поголів'я племінних корів усіх молочних і молочно-м'ясних порід коливалась від 10,3 % 2002 р. до 13,6 % – 2006 і 10,6 % – на початок 2010 р. Наразі (на 1.01.2010) територіально найчисельніше поголів'я племінних корів червоних порід представлено в атестованих суб'єктах АР Крим (3421 гол., у тому числі 3421 корова в 11 племінних стадах з розведення УЧМ), Донецької (відповідно 4111, 3642, 10), Запорізької (2212, 700, 1), Дніпропетровської (1646, 702, 4), Херсонської (1337, 1087, 3) і Одеської (1330, 1330, 5) областей. Відносно усієї племінної худоби найбільша частка на корів червоних порід припадає у господарствах АР Крим (75,1 %), Запорізькій (60,4 %), Херсонській (54,8 %), Донецькій (49,0 %), Одеській (48,4 %), Миколаївській (43,4 %), Луганській (34,3 %) і Дніпропетровській (25,2 %) областях. У Тернопільській та Волинській областях племінна худоба червоних порід представлена лише 573 коровами червоної польської породи відповідно у трьох і одному репродукторах і становить лише 7,6 % і 2 % від усього поголів'я молочних і молочно-м'ясних порід. Англійська порода розводиться лише у двох репродукторах Миколаївської (ДП «Лідієвське», 66 корів) і Вінницької (філія «Хмільник», 110 корів) ТОВ СП «Нібулон» і племзаводі ПОК «Зоря» (148 корів) Херсонської області.

За молочною продуктивністю племінних корів усіх молочних і молочно-м'ясних порід відмічена стійка тенденція її зростання (табл. 2). Так проти рівня 2001 до 2006 р. середній надій підвищився на 13,7 %, а до 2009 – на 26,9 %. По групі червоних порід надій до 2009 р. зріс на 24,1 %, у тому числі у корів англійської породи – на 15,2 %, червоної степової – лише на 3,7 %, червоної польської – на 7,7 %. У племінних корів української червоної молочної породи за останні чотири роки (від 2005 до 2009) середній надій підвищився на 4,8 %.

Наразі (за 2009 р.) середній надій племінних корів червоних порід (4323 кг) становить лише 83,8 % надою за усіма молочними і

молочно-м'ясними породами, що зумовлено як специфікою кліматичних і кормових умов степової зони, так і помітно нижчою молочною продуктивністю тварин червоної степової і червоної польської порід. Середній надій племінних корів новоствореної української червоної молочної породи сягає вже 4605 кг (89,3 % від середнього за усіма породами). А у племінних стадах Кіровоградської (6291 кг), Донецької (4893), Запорізької (4538) і Луганської (4217 кг) областей за розведення переважно більш продуктивного голштинізованого внутріпорідного типу середній надій корів УЧМ перевищує такий за усіма породами на 5,0–19,8 %. Зазначене підтверджує перспективність і вищу ефективність розведення голштинізованого типу УЧМ у степовій зоні України. У кращих стадах голштинізованого типу (ДП НД ППЗ ім. Фрунзе, ВАТ «Партизан», Агроцех № 49 ДП «Ілліч-Агро Крим» АР Крим, СТОВ «Валер'янівське», філія «Богоявленська» АФ «Агротіс» Донецької, СЗАТ «Колос» Миколаївської, АФ «Довжанська» Луганської областей) середній надій за 2009 р. перевищує 5000 кг, а у племзаводах філії «Павлівська» АФ «Агротіс» Донецької, «Чумаки» Дніпропетровської та ДП ДГ КІАПВ Кіровоградської областей – сягнула понад 6000 кг. Серед наразі лактуючих корів української червоної молочної породи надій за кращу лактацію 25 рекордисток перевищує 9000 кг, а двох – 10000 кг.

Перспективи подальшого чистопорідного розведення тварин англійської породи лімітовані обмеженою племінною базою, у тому числі відсутністю чистопорідних плідників високої племінної цінності не лише в Україні, а й у Німеччині. За відсутності генетичного матеріалу чистопорідних племінних бугаїв останні десятиліття на поголів'я червоної польської худоби використовували плідників англійської та червоної датської порід. Це спричинило фактичну втрату генофонду цієї породи за уповільнення генетичного прогресу за середнім надоем. Найбільш доцільною перспективою селекційного поліпшення масиву цієї породи вбачається використання бугаїв поліпшувачів голштинської породи червоно-рябої масті з розведенням «у собі» помісних тварин кровністю 75–85 % (за схемою виведення голштинізованого типу УЧМ). Таким чином має бути сформований подільський зональний заводський тип української червоної молочної породи.

Вирішення питання селекційно необхідного істотного збільшення підконтрольного поголів'я молочної худоби як червоних, так й інших молочних порід лежить у площині як збільшення числа атестованих племінних стад з веденням первинного обліку у повному обсязі, так і

організації офіційного обліку продуктивності корів односібних селянських господарств. Означені проблеми можуть і повинні вирішуватись власниками червоної худоби через організацію та повноцінне функціонування асоціації з розведення молочної худоби червоних порід державної організаційної та фінансової підтримки її діяльності.

УДК 636.2.033.082.(477)

І. В. ГУЗЄВ, Ю. В. ВДОВИЧЕНКО, Л. О. ДЄДОВА, М. П. ДЕМЧУК
Інститут розведення і генетики тварин НААН України

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ СИМЕНТАЛЬСЬКОЇ М'ЯСНОЇ ПОРОДИ

Симентальська худоба в Україні – молочно-м'ясного напрямку продуктивності. Створена вона внаслідок довготривалого схрещування сірої української худоби з бугаями симентальської породи імпортної селекції. Загальна чисельність тварин цієї породи в нашій державі становить понад 20 % чисельності м'ясної худоби. Завдяки високим молочним і м'ясним якостям, хорошій акліматизаційній здатності ця порода з європейської стала світовою. Її розводять у США, Канаді, Австралії, Новій Зеландії та інших державах, а також використовують для схрещування з м'ясними породами з метою підвищення швидкості росту і покращання м'ясних якостей помісей.

Досліди показали, що ефективність розведення сименталів підвищується завдяки високій молочності та живій масі молодняку при відлученні – 300–350 кг. Це на 50–100 кг більше, ніж отримують від розведення британських м'ясних порід.

Поряд з цим симентали мають недоліки: недостатню виповненість мускулатури, особливо задньої третини тулуба, підвищений вміст кісток у туші, незадовільні материнські якості при вирощуванні телят на підсисі та часті випадки важких отелень. За забійним виходом і якістю м'яса симентали поступаються тваринам м'ясних порід, а за наявністю кісток у туші – перевищують їх.

Враховуючи це, була розроблена програма формування української симентальської м'ясної породи, яка б відповідала всім вимогам світового стандарту. Згідно даної програми передбачалося створення симентальської м'ясної породи шляхом поглинального схрещування